

Salvator Rosa – neapolský barokový maliar s pochmúrnymi víziami a dušou

Branislav Krasnovský

28. júna 2023 **✚ História Kultúra**

Všetci moji známi a priatelia vedia, že som nadšeným obdivovateľom barokového umenia a že sa mi páčia najmä Caravaggiove obrazy, ako aj tvorba jeho žiakov a nasledovníkov. Baroko je prejavom nádhernej zbožnosti, ktorá sa zrodila po období morálneho úpadku prezentovaného renesanciou a reformáciou, kedy sa objavili rôzne blasfémie, bludy, antická pseudooslava človeka a útoky na katolícku Cirkev.

Stačilo však pomerne krátke obdobie tridsaťročnej vojny (1618 – 1648), aby hlad, nájazdy moslimov, náboženské vojny či mor doslovne zdecimovali európsku populáciu približne o 1/3 a tieto hrôzy opätovne priviedli arogantné ľudstvo ku skutočnej katolíckej viere a zbožnosti. Vďaka tridsaťročnej vojne sa objavila baroková spiritualita, dočasný rast zbožnosti a množstvo nádherných barokových umeleckých diel, ktoré môžeme obdivovať dodnes.

V mojej „súkromnej“ databáze mám pomerne veľké množstvo informácií najmä o španielskych, talianskych a nizozemských umelcoch z obdobia baroka. Obdivujem najmä tzv. „*neapolské baroko*“, pretože drvivá väčšina neapolských umelcov sa hlásila ku Caravaggiovmu odkazu a učili sa u prvej generácie Caravaggiových žiakov. K takýmto predstaviteľom patril aj Salvator Rosa.

Salvator Rosa a jeho umelecké začiatky v Neapole (1635 - 1638)

Salvator Rosa (nar. 1615, Neapol; zom. 1673, Rím), pochádzal z rodiny vojenského geodeta, pričom jeho otec túžil, aby sa stal buď kňazom, alebo právnikom. Salvator, na rozdiel od túžob v rodine, žil od mladosti búrlivým životom, „vďaka“ čomu bol vyhodенý aj zo štúdií. Mal však široké umelecké nadanie – bol nielen vynikajúcim maliarom, ale tiež známym a šikovným hudobníkom, spisovateľom a básnikom.

Salvator Rosa, autoportrét

zdroj: wikimedia commons

Jeho talent si všimol známy španielsky barokový umelec Giuseppe de Rivera, ktorý patril k skorej generácii Caravaggiových žiakov. Nadaného Salvatora učil aj Aniello Falcone a Salvatorov rovesník Domenico Gargiulio, sa stal Salvatorovým veľkým priateľom.

Domenico pochádzal z rodiny známeho výrobcu rapírov, kordov a dýk v Neapole a bol známy aj ako vynikajúci neapolský šermiar. Bol to on, kto naučil Salvatora šermovať, aby potom spoločne, už ako maliari prepadli vojenskej tematike – obaja si v mladom veku zarábali maľovaním obrazov bojových scén či antických vojenských hrdinov, za čo sa neskôr Salvator Rosa hanbil a svoje diela z tohto obdobia priam nenávidel.

Jeden z najlepších talianskych barokových maliarov Giovanni Lanfranco, dvorný maliar Borghiovcov, keď uvidel maľby Salvatora Rosu, navrhol aby Salvator prešiel do Ríma a pokračoval ďalej v štúdiu. Tu sa zoznámil s Michelangelom, Cerquozzim a Pieterom van Laer, holandským barokovým maliarom, ktorý žiaľ trpel duševnou chorobou a svoj život predčasne ukončil samovraždou. Cerquozzi a van Laer boli vynikajúcimi krajinkármi a Salvator si aj vďaka nim vytvoril svoj krajinkársky neopakovateľný nostalgicko-dynamický štýl.

Ako maliar si vyberal námety z Biblie, antickej mytológie a zo života filozofov. Práve životu filozofov sa väčšina barokových umelcov venovala len veľmi zriedka. Maľoval tiež aj, ako bolo naznačené vyššie, krajinky, tie však boli pravým opakom malebných klasických krajínok danej doby – vo svojich maľbách kládol dôraz na vlastné, skutočne inovatívne a originálne vízie.

Rímske obdobie (1638 - 1640)

V roku 1638 sa v Ríme zoznámil s kardinálom Francescom Maria Brancacciom, vášnivým milovníkom umenia. Kardinál Brancaccio pozval Salvatora do Viterba a tam Salvator namaľoval svoj známy obraz Neveriaceho Tomáša.

Išlo o jeho prvé dielo s náboženskou tematikou. Salvator sa inšpiroval Caravaggiovým obrazom neveriaceho Tomáša z roku 1601 (tento je uchovaný vo Florencii, pričom existuje niekoľko kópií). Keď však tieto obrazy porovnáte, pravdepodobne aj vy uznáte, že Caravaggiova technika je jednoducho neopakovateľná.

Výrez obrazu od Salvatora Rosu, na ktorom sv. Tomáš vkladá prsty do Kristovej rany na boku

zdroj: venividivici.us

a pre porovnanie:

Obraz od Caravaggia s rovnakým motívom

zdroj: wikimedia commons

V Ríme a Viterbe Salvator Rosa usilovne študoval obrazy Caravaggia, Riberu a ďalších talianskych a španielskych barokových umelcov. Neustále si cibril svoju výtvarnú techniku, popritom pre zbohatlíkov maľoval obrazy a skice, tvoriace zdroj financií potrebných pre jeho bohémny spôsob života. Vo svojich básňach však ku podivu vyjadroval znechutenie nad touto svojou činnosťou – považoval ju za „maliarsku prostitúciu“. V Ríme sa Salvator zoznámil aj so známym učencom básnikom a spisovateľom Antoniom Abatim, ktorý mal veľký vplyv na Salvatorovu literárnu tvorbu a najmä na jeho umeleckú fantáziu, čo sa neskôr pozitívne pretavilo do jeho maliarskej tvorby.

Vo svojich pamfletoch sa Rosa negatívne vyjadroval na adresu mnohých známych rímskych osobností svojej doby, pričom v centre jeho pozornosti stá najmä Gian Lorenzo Bernini. Ja osobne mám Berniniho tvorbu rád, aj keď bol údajne veľmi ťažká povaha. Škoda, že voči nemu Salvator Rosa tak brojil, pretože na to nakoniec Salvator aj doplatil. Stal sa v Ríme nepohodlným a v roku 1640 odišiel do Florencie.

Florentské obdobie (1640 - 1646)

Vo Florencii sa umelcovým mecenášom stal Giovanni Carlo de Medici, ktorý viedol známe florentské Teatro alla Pergola. Bol podporovateľom umenia a vo Forencii sa vďaka nemu Salvator Rosa zoznámil s dramatikom

Giovanni Battistom Ricciardim a bohatým obchodníkom s umením Carlom Gerinim.

Stretol tu aj Lucreziu Paoliniovú, ktorú jej manžel opustil krátko po sobáší a s ktorou Salvator prežil celý svoj život, žiaľ – „nadivoko“. Za manželku si ju vzal až na smrteľnej posteli v roku 1673, hoci mali spolu viac detí.

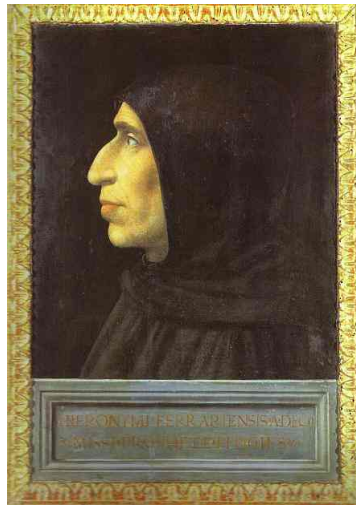
Lucreziu Paoliniová ako Poézia

zdroj: wikimedia commons

Vo Florencii založil tiež umeleckú skupinu Accademie dei Percossi, ktorá sa pravidelne schádzala v jeho dielni. Členmi skupiny boli okrem jeho priateľov maliarov aj spisovatelia, herci či básnici, ku ktorým patril okrem iného aj Lorenzo Lippi, jeden z najznámejších žiakov Mattea Rosselliho (súčasník Caravaggia).

Práve tu, vo Florencii sa začínajú v tvorbe Salvatora Rosu objavovať magické a strašidelné motívy. Mediciovci vlastnili jednu z najpozoruhodnejších zbierok magických a čarodejníckych kníh a predmetov v celom vtedajšom Taliansku. A Salvator mal oprávnenie túto zbierku študovať a „vdaka“ jeho niektorým nie najšťastnejším vyjadreniam a literárnym ako aj maliarskym výtvorom s ezoterickou tematikou už čoskoro navštívili dominikánski inkvizítori.

Keďže Salvator nebol hlupák, pochopil veľmi rýchlo na akom tenkom ľade sa pohybuje. Poznal osudy Girolama Savanarolu a tiež denne chodil po námestí Piazza della Signoria, na ktorom Savanarolu upálili. Otočil o 180 stupňov a začal spolupracovať s florentskými inkvizítormi. Pod ich vedením naskicoval niekoľko motívov, ktoré potom pretavil do svojich olejomalieb s témou sabatu čarodejníč, vyobrazení čarodejníč, či obrazu biblického stretnutia kráľa Saula s čarodejnicou, ktorá kráľovi Saulovi a jeho synom vyveštila smrť na bojovom poli (čarodejníckym motívom a krajinkám v tvorbe Salvatora Rosu sa budem bližšie venovať nižšie).

Girolamo Savonarola

zdroj: wikimedia commons

Návrat do Ríma (1650 - 1673)

V roku 1646 sa Salvator Rosa vrátil z Florencie do Neapola, kde zostal približne do roku 1650. Podľa niektorých prameňov sa ako taliansky nacionalista zúčastnil bojov proti španielskym Habsburgovcom, dokonca velil údajne oddielu talianskych žoldnierov, ktorý spôsobil väčšie straty španielskym vojakom.

Pobyt vo Florencii a Neapole značne vylepšil jeho finančnú situáciu. Stal sa dostatočne solventným, aby mohol odmietiť ponuky známych šľachticov a mecenášov umenia.

Odmietol dokonca ponuku cisára Ferdinanda III. Habsburského, francúzskeho panovníka Ľudovíta XIII. či švédskej kráľovnej Kristíny, ktorá konvertovala na katolicizmus, prenechala švédsky trón svojmu bratrancovi a odišla do Ríma, kde sa pripravovala na smrť.

Kristína Švédka

zdroj: wikimedia commons

Salvator Rosa si vysoko cenil svoju slobodu, a to aj za cenu, že sa musel po niekoľkých rokoch slobodného života opäť vrátiť k maľovaniu militarií a krajínok, napriek tomu, že týmto druhom malieb vo svojom vnútri opovrhoval. Z historického hľadiska sú však jeho skice s vojenskou tematikou veľmi dôležité. Rosa mal veľký zmysel pre detail a jeho kresby sa vyznačujú až prekvapivým realizmom. Aj jeho krajinky sú veľmi

dynamické, s nesmiernym vnútorným nábojom.

Salvator Rosa zomrel v Ríme v roku 1673 a pochovaný je v bazilike Santa Maria degli Angeli a dei Martiri, pričom náhrobok zhotovil jeho syn Augustus, známy neskorobarokový sochár.

Jeho maľby sú známe po celom svete a taliansky režisér Alessandro Blasetti natočil v roku 1939 film s názvom *Dobrodružstvo Salvatora Rosu*, venovaný životu a dielu tohto talianskeho barokového umelca. Salvator Rosa a jeho diela oslovili tiež talianskych maliarov romantizmu, ktorí v tomto Caravaggiovom žiakovi a jeho tvorbe našli svoj umelecký vzor.

Práve kvôli romantizmu sa ustálila neskôr značne nesprávna predstava o Salvatorovi Rosovi. Bol vnímaný ako romantický bandita a takmer revolucionár, dokonca sa objavili tvrdenia, že ako taliansky národovec bojoval v Masaniellovom povstaní proti Španielom v Neapolsku. Pre Alexandra Dumasa, Theopihila Gautiera či Giosue Carducciho bol prototypom vlasteneckého a odvážneho hrdinu, no talianski historici Luigi Salerno a Giovanni Battista Passeri uviedli príbehy o „romantickom hrdinovi“ na pravú mieru. Žiaden kondotiér, iba búrlivák s veľkým talentom.

Salvator Rosa a jeho temný svet obrazov

Salvator Rosa bol, ako sme si už povedali vyššie, zručný maliar, hudobník, básnik, tvorca divadelných hier, herec a búrlivák. Počas svojho života spolupracoval aj s inkvizíciou a pod ich kuratelou namaľoval obrazy, z okultistickou tematikou.

Mnohí poznajú Hieronyma Boscha a jeho obrazy démonických príšer. No Hieronymus Bosch je pri zobrazovaní démonického zla v porovnaní so Salvatorom Rosom len prostý amatér.

Florentskí inkvizítori poskytli Rosovi dostatok potrebných informácií a cenných rád o čiernej mágii a pod ich „vedením“ Salvator namaľoval svoje známe obrazy *Sabat čarodejníč a ich zaklínadlá*, *Sabat čarodejníč* či *Kráľ Saul prichádza za čarodejnicou z Endoru*. Výsledné obrazy bosoriek a démonov sú naozaj realisticky hororové, démonické a ponuré. Ľudia tak vďaka nim mohli spoznať prejavy démonického zla vo svojom okolí, upozorniť naň príslušné orgány a úspešne sa tak takémuto zlu brániť.

Obraz *Sabat čarodejníč a ich zaklínadlá*

Vskutku desivé dielo. Pod temnou oblohou sa objavujú bizarné a desivé kúzla, postavy čarodejníč a čarodejníkov, pričom mnohé postavy sú nahé, usporiadané ako na bizarnom javisku. Strašidelnosť zvyrazňuje aj hra so svetlom. Jedna z čarodejníč okladza mŕtvolu obesenca visiaceho na odumretom strome, zatiaľ čo jej spoločník odrezáva nechty obeseného z nôh, aby ich použil pri príprave príšerného „lektvaru“.

Pod stromom dve nahé čarodejnice vytvárajú voskovú podobizeň a ďalšia stará čarodejnica, obkolesená množstvom magických predmetov, pripravuje príšernú démonickú matériu v kotli. Na ľavej strane dvaja muži exhumujú mŕtvolu a píšú niečo jej krvou na papier. Na pravej strane zase iná žena drží malé dieťa pred rozštiepenými čeľuštami animálnej príšery. Obraz namaľoval Salvator niekedy okolo roku 1646, dnes sa nachádza v Londýnskej národnej galérii.

Zdroj: wikimedia commons

Obraz *Sabat čarodejníc*

Obraz *Sabat čarodejníc* je tiež hrôzostrašný. Skupina starých aj mladých čarodejníc pribíja klincami o zem holubicu (blasfemický motív Ukrižovania v čiernej mágii), na zemi sa nachádzajú ingrediencie používané pri rituáloch čiernej mágie. Obrazu dominuje surrealistický a zlovestný démon v podobe zvieracej bestie. Opätovne v obraze cítiť erudované informácie z prostredia inkvizície, ktorá po stáročia odhaľovala démonické praktiky v spoločnosti a úspešne proti nim bojovala a chránila tak ľud pred zlom.

Zdroj: wikimedia commons

Obraz *Kráľ Saul si necháva veštiť od čarodejnice z Endoru*

Takmer všetci katolíci, ktorí poznajú Starý zákon, poznajú aj príbeh o kráľovi Saulovi. Vo vojsku kráľa Saula slúžil aj Dávid, ktorý porazil filištínskeho obra Goliáša. Boj proti Filištíncom viedol Saul takmer počas celej svojej vlády. Tesne pred poslednou bitkou s Filištíncami sa pýtal Boha na to, ako bitka skončí. Boh mu však neodpovedal, preto Saul porušil Božie prikázanie a dal vyhľadať čarodejnicu z Endoru (Boh predtým prikázal Saulovi vyhubiť všetkých čarodejníkov a veštcov v krajine, Saul však neposlúchol), aby mu vyveštila, ako skončí bitka s Filištíncami.

Čarodejnica z Endoru, skúsená nekromantka, vyvolala ducha Proroka Samuela, ktorý sa na Saula rozhneval a predpovedal mu porážku v bitke, Saulovu smrť i smrť jeho synov. Filištínci napokon v bitke zabili Saulových synov Jonatána, Abinadaba a Melchisa, a ťažko ranený Saul, aby sa nedostal do filištínskych rúk, spáchal aj

so svojím osobným strážcom samovraždu. Saul umrel, pretože porušil Boží zákon (porovnaj 1Sam, 28).

Obráz nesie klasický rukopis Salvatora Rosu. Čarodejnica, za ktorou stoja démoni, vykonáva nekromantický rituál, kráľ Saul a jeho muži kľacia v hrôze na zemi pri nohách vyvolaného ducha proroka Samuela. Ten má zachmúrený výraz a chystá sa kráľovi oznámiť strašnú správu o jeho porážke a smrti.

Zdroj: wikimedia commons

Krajinky Salvatora Rosu

Salvator Rosa bol, ako som už viackrát spomenul, aj vynikajúci krajinkár. On sám si svoje krajinky nijako zvlášť necenil, kreslil a maľoval ich pre rôznych záujemcov za finančný obnos. Mal však svoj charakteristický rukopis – jeho krajinky nesú v sebe značne nostalgický a dynamický náboj. Prírodné scenérie odporujú všetkým výrazovým prostriedkom baroka a paradoxne oslovili výrazne neskorších maliarov romantizmu najmä na území britských ostrovov a v USA. Jeho scenérie vzbudzujú nepokoj a nútia človeka uvažovať o zmysle života, bilancovať, ich farebná veľkoleposť môže priviesť človeka k spytovaniu si svedomia a priviesť ho do spovednice.

Scéna s prístavom. Dynamika a ponurosť obrazu je zvýraznená výbuchom sopky a popolavou farbou.

zdroj: wikimedia commons

Svätý Ján Krstiteľ v Jordáne. Postavy sú pre Salvatora Rosu druhoradé, drsná krása krajiny však uchvacuje.

zdroj: wikimedia commons

Svätý Ján Krstiteľ ukazuje na Krista v Jordáne. Oblaky a brieždenie sú veľkolepé, Salvator Rosa kladie dôraz na dramatickosť celej udalosti práve vyobrazením prírodnej scenérie.

zdroj: wikimedia commons

Sv. Tobiáš a anjel

zdroj: wikimedia commons

Salvator Rosa bol bohém so zaujímavými životnými osudmi. Patrí mu výrazné miesto v talianskom barokovom umení a patril tiež určite k talentovaným barokovým maliarom, pričom bol aj pomerne úspešným spisovateľom a básnikom.

Na záver prikladám video s najznámejšími obrazmi Salvatora Rosu:

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/salvator-rosa-neapolsky-barokovy-maliar-s-pochmurnymi-viziarmi-a-dusou/>